

Matica hrvatska u europskom obzoru

Barbarić, Damir

Source / Izvornik: **Vijenac, 2016, 583, 10 - 11**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:261:781212>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-23**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Institute of Philosophy](#)

GOVOR POTPREDSJEDNIKA MATICE HRVATSKE NA GLAVNOJ SKUPŠTINI U SINJU

Matica hrvatska u europskom o

Jedno je obitavati unutar strogo omeđenih granica onoga vlastitog, prisnog i dobro poznatog, a drugo prekoračiti ih, stupiti na nepoznato i po mnogo čemu tuđe tlo, te se odatle osvrnuti unatrag i svoje uobičajeno boravište sagledati u novom i jasnijem svjetlu. Možda se bitna obilježja vlastita zavičaja, njegove prednosti i nedostaci, drukčije i ne mogu spoznati

DAMIR BARBARIĆ

Naslov mojeg izlaganja vjerojatno budi očekivanje da ću govoriti o djelatnostima ogranaka Matice izvan granica Hrvatske, poglavito onih u državama Europske Unije. Nema sumnje da bi to bilo i te kako potrebno. Tih ogranaka ima razmjerno malo, neki su osnovani tek u nekoliko posljednjih godina, djelatnost im je dosta skromna, povezanost i suradnja sa Središnjicom i ograncima u domovini nisu osobito intenzivne. Nakon valova masovnog uclanjanja u Maticu u vrijeme Hrvatskog proljeća i zatim ponovno u vrijeme Domovinskog rata, članstvo inozemnih ogranaka u velikoj se mjeri osulo, mnogi su prestali postojati, ili su samo prestali biti ograncima Matice te promijenili naziv, a time i svrhu i načine djelovanja. Izgleda da je u predodžbi mnogih negdašnjih članova Matica još uvijek u prvom redu politički čimbenik, a odredi li se kao prvenstveno kulturna ustanova, gotovo da im prestaje biti zanimljivom. Jer jedno je strasno iskazivati brigu i odanost, a drugo je ustrajno i naporno raditi, često bez javnog odjeka i priznanja. Kod rijetkih ogranaka koji su nastavili ili su posljednjih godina ponovno započeli s radom primjetna je prilično slaba upućenost u programske ciljeve Matice, kao i ograničenje djelatnosti pretežno ili isključivo na čuvanje materinskog jezika te običaja i vjere domovine. Koliko god vrijedni i neophodni bili ti napori oko očuvanja hrvatskoga nacionalnog identiteta, teško da mogu sasvim zadovoljiti cjelinu Matičina programa, koji uz čuvanje nacionalne baštine jednako snažan naglasak nastoji staviti na djelatno sudjelovanje u izgradnji suvremene nacionalne kulture i stvaralački oblikovanje njezine budućnosti.

Nema sumnje, ljubav prema svojem narodu teško se može posvjedočiti uvjerljivije i ljepše do tako da se pomno istraži i predanošću punom ljubavi i dubokog poštovanja na vidjelo iznese sve veliko i malo iz vlastite prošlosti. I ono naoko neznatno stječe dostojanstvo i gotovo svetu nedodirljivost kad u to uroni duša štovatelja ispunjena iskrenim pijetom. Prošlost vlastitoga grada postaje joj tada njezinom vlastitom poviješću; njegove drevne zidine, spomenike, dvorove i palače plemstva, uredbе, slavlja i svečanosti proživljava ona kao dirljivi dnevnik vlastite mladosti i u svemu što je bilo prepoznaje i uživa samu sebe. Ali takva bezuvjetna predanost zavičaju svagda je – kako je na to uvjerljivo upozorio Nietzsche – izložena opasnosti skraćivanja vidnog polja, suženja duhovnog vidokruga i utonuća u antikvarnu i svaštarsku sitničavost, nesposobnu za razlikovanje doista velikog i vrijednog od onog jedva značajnog ili posve beznačajnog. Bez obzira radi li se o čovjeku pojedincu, za-

Damir Barbarić

Snimio Mirko Cvjetko

jednici nekoga grada ili pak naroda, puko antikvarni odnos spram vlastite prošlosti svagda je više ili manje ograničen. Najveći dio svega što je bilo on uopće i ne opaža, a ono rijetko što zamjećuje gleda iz prevelike blizine i izolirano od svega drugog te stoga ni ne može to odmjeriti u odnosu spram cjeline ostaloga. Tako mu se na koncu baš sve, samo ako je njegovo vlastito, pričinja jednako važnim i značajnim. Stvari iz prošlosti za njega više nemaju razlika vrijednosti niti proporcija koje bi im u uzajamnom odnosu istinski i objektivno pripadale. Antikvarno uronjeni u svoju prošlost, pojedinac ili narod motre sve njezine pojave i događaje samo još pod vidom mjera i proporcija što ih oni imaju u odnosu spram njih samih. Zatvorena u sebe, antikvarna se povijest sve više okreće oko vlastite osi te gubi plodotvorni dodir sa svježim dahom sadašnjosti i budućnosti, ostajući tako samo muzejskom vrijednošću.

Premda Matica ne želi i ne smije dijeliti i klasificirati svoje članstvo prema bilo kojoj osnovi, treba konstatirati da među članstvom inozemnih ogranaka danas uglavnom izostaje akademski obrazovani i studentski dio populacije, upravo onaj koji bi mogao najplodotvornije raditi na kulturnom povezivanju naših građana u inozemstvu s domicilnim pučanstvom i stvaralačkom naporu oko izgradnje zajedničke budućnosti. Jer samo što ravnopravnijom i što ambicioznijom kulturnom suradnjom s domaćim partnerima može se na dužu stazu izbjeći opasnost svojevrstne getoizacije, odnosno svođenja ukupne djelatnosti tek na pasivno njegovani folklor, u najboljem slučaju popraćen ljubaznom empatijom domaćina. Nastojati, zajedno s vrijednim i požrtvovnim vodstvima tih ogranaka, oko poboljšanja te zasad ne sasvim povoljne situacije, kao i općenito oko povećanja njihova broja i što intenzivnijeg povezivanja s Maticom u domovini, svakako je jedna od neodložnih zadaća u godinama koje slijede. Bilo bi poželjno na tomu raditi u suradnji s tijelima državne uprave koja upravo s tom svrhom postoje.

Ovdje mi je, međutim, stalo do nečega drugog. Želio bih – u najkraćim crtama, gotovo telegrafski – iz obzora Europe baciti pogled na našu domovinu i Maticu u njoj. Jer jedno je obitavati unutar strogo omeđenih granica onoga vlastitog, prisnog i dobro poznatog, a

drugo prekoračiti ih, stupiti na nepoznato i po mnogo čemu tuđe tlo, te se odatle osvrnuti unatrag i svoje uobičajeno boravište sagledati u novom i jasnijem svjetlu. Možda se bitna obilježja vlastita zavičaja, njegove prednosti i nedostaci, drukčije i ne mogu spoznati. Treba se odvažiti u tuđinu, da bi se ono vlastito doista shvatilo i prisvojilo.

Imamo li dovoljno demokracije?

Baci li se na taj način pogled na Hrvatsku iz šireg europskog obzora, nameće se prije svega pitanje je li se ona u razdoblju od osamostaljenja i posebno od ulaska u Europsku Uniju potvrdila i pokazala kao uistinu europska država. Je li dugotrajan i mučan proces prihvaćanja u povlašten skup europskih država, proces koji nas je često dovodio do ruba strpljenja i u kojem smo nebrojeno puta i sebi i drugima ponavljali da smo oduvijek bili i jesmo Europa, doveo do pune uspostave osnovnih europskih vrednota? Je li posve nesporno da se nepovratno krećemo smjehom potvrđivanja i unapređivanja vrijednosti poput prava pojedinaca, grupa i manjina, neometane slobode misli i izričaja, prožimanja cjelokupnoga društvenog života načelima javnosti i demokratičnosti? Jer demokracija nije tek jedan od vidova političkog ustrojstva, već mnogo više od toga, naime način samog življenja. Odgovaraju li nam primjerice pravosuđe i obrazovanje onim kanonima što smo ih pristupajući Europskoj Uniji usvojili? Čuvamo li dovoljno odlučno dragocjene europske zasade socijalne države? Priječimo li razumnim političkim mjerama prekomjerno ekonomsko i socijalno raslojavanje, tu najveću bolest svake ljudske zajednice, to opasniju što ne dolazi izvana, već se svagda rađa i razvija iz nje same?

Bez nakane izazivanja malodušnosti ili širenja pesimizma morat ćemo, služimo li prije svega istini, priznati da na tim, a i drugim srodnim područjima ne stojimo najbolje. Svakako, nije Matica ta koja je za to stanje odgovorna, niti je ona prva pozvana promijeniti ga nabolje. Matica nije prvenstveno politička, nego kulturna ustanova. Ipak, upravo kao takva dužna je, uz ostalo, raditi na stjecanju što jasnije svijesti o općenitom stanju u društvu i državi i tu svijest ozbiljno i odmjereno iznositi na svjetlo javnosti. Ono pak što već sada

može, a možda i mora, jest upozoriti da nam država neoprostivo slabo skrbi za to da se naša prošla i sadašnja kulturna i ina dostignuća dostojno predstave i pokažu na pozornici Europe. Koliko je na tom planu napravljeno posljednjih godina, izuzme li se nekoliko ozbiljnijih izložbi te koncertnih i kazališnih gostovanja, ili rijetkih prijevoda hrvatskih klasika na strani jezik, ili pak vrijedne višejezične edicije *Hrvatska i Europa* izrađene u okrilju HAZU-a? Koliko osmišljeno i koliko dobro organizirano sudjelujemo na važnim europskim sajmovima knjiga, ili čak samo onima u bližem okruženju? Ponekad se čini kao da sustavno radimo na tomu da nas Europa što manje upozna i da nas na koncu zapazi i upamti tek kao poželjno mjesto za ugodan ljetni odmor i izdašan rezervoar radne snage.

Dakako, Matica ne smije samo lagodno i s visoka prigovarati državnim institucijama zbog tih i drugih sličnih propusta. Kritike poput ovih imaju smisla i mogu biti učinkovite samo ako uključuju samokritiku. I sama bi Matica na tom planu, možda ponajprije u svojem izdavaštvu, u godinama što slijede trebala pokrenuti nove i osnažiti postojeće programe. No pri takvom predstavljanju drugim europskim državama i kulturama naglasak nipošto ne bi smio biti tek na slici koju sami o sebi imamo ili je tek hoćemo stvoriti, na takozvanom imidžu, brendu, percepciji. Ne bismo se smjeli prepustiti pomodnom, danas sve više slijepo prihvaćanom stavu da je i za pojedinca i za naciju i državu jedino važno kakvim se čine i kako izgledaju, dok je zapravo sporedno tko su i kakvi su uistinu. Hoće li Matica očuvati svoj zasluženi i opravdani ugled visoko etične nacionalne i društvene instance, morat će se boriti za to da istina, a ne izgled i privid, postane okosnicom cjeline našega života.

Ili nepovjerenje ili oduševljenje

Prihvati li se taj izazov, bit će nužno jednom upitati kako smo se spram Europe odnosili u svojoj dugoj manje ili više neslobodnoj povijesti i kako se spram nje odnosimo danas kao slobodna i neovisna članica Europske Unije. Dopustite mi pomalo odvažnu i izazovnu tvrdnju, koju je ovdje nemoguće obrazlagati i koja stoga, premda počiva na višegodišnjem bavljenju izvorima, prvenstveno literarnim,

bzoru

ne pretendira na prihvaćanje bez pomnoga kritičkog propitivanja. Ustvrдио bih da je naš odnos spram Europe u cjelokupnoj prošlosti bio, a i danas je u velikoj mjeri određen gotovo instinktivnim nepovjerenjem i naglašenim oprezom, ili pak neuravnoteženim, gotovo iracionalnim zapadanjem u krajnosti sasvim nekritičkog prihvaćanja ili posvemašnjeg odbijanja.

Tko god malo bolje poznaje osnovne crte hrvatske političke i kulturne povijesti, lako će naći pregršt razloga i opravdanja za takav stav. Nije se teško složiti s tim da je on do nedavno jedva i mogao biti bitno drukčijim. Ali smijemo li se spram Europe i njezinih najviših vrijednosti jednako kolebljivo odnositi i sada, nakon što smo postali suverenom i neovisnom državom i članicom Europske Unije? Prije svakog odgovora treba naglasiti da rastuća skepsa spram Europe i njezinih proklamiranih vrednota nipošto nije osobitost Hrvatske. Kontinent sa svih strana, izvana i iznutra, zapljuskuju kritički tonovi. I najstarije članice Unije kolebaju se oko njezina daljnjeg smjera i jedva skrivaju nedoumicu prije svega u pogledu daljnjeg ograničavanja ili pak ponovne uspostave načela pune suvere-

Hrvatska država neoprostivo slabo skrbi za to da se naša prošla i sadašnja kulturna i ina dostignuća dostojno predstave i pokažu na pozornici Europe

nosti pojedinačnih nacija i država. Nove članice, one s bitno drukčijim povijesnim iskustvom, Uniji opravdano prigovaraju zbog sve većeg birokratiziranja, gotovo posvemašnje prevlasti privredno-ekonomskih programa i ciljeva nad onima duhovnim i kulturalnim, neusklađenosti i nejedinstvenosti pri sve većim i težim planetarnim izazovima. I nema dvojbe da im se u mnogom pogledu mora dati za pravo.

Međutim, čini se da ipak treba ustrajavati na tomu da bi se – pod pretpostavkom da uspoređivanje opće kvalitete življenja u različitim ljudskim zajednicama i povijesnim epohama uopće ima smisla, što baš i nije sasvim izvjesno – moglo tvrditi da je u cjelokupnoj dosadašnjoj povijesti čovječanstva ta kvaliteta u barem donekle zadovoljavajućoj mjeri dostignuta upravo u suvremenoj Europi, i to unatoč stoljetnim napetostima, nemirima i sukobima te gotovo nevjerovatnim strahotama dvaju svjetskih ratova izazvanih upravo u njoj. Životna i kulturalna raznolikost, bogata policentričnost duhovnog i javnog života, razmjerno dugom tradicijom odnjegovani mehanizmi racionalnog raspravljanja i usklađenog odlučivanja, skrb oko što boljšeg javnog zdravstva i opće dostupnog obrazovanja, na koncu, ali ne i kao posljednje, puna sloboda stvaralaštva i javnog izražavanja stavova i misli – sve su to tekovine koje nisu samorazumljive i koje su u cjelokupnoj ljudskoj povijesti više dragocjena iznimka nego pravilo. Stoga bi se danas svako osporavanje osnovnih zasada Europe, ma kako u pojedinačnim aspektima bilo opravdano, moralo čuvati toga da se pri svojoj kritici oslanja i poziva na povijesno prevladane forme života i da tako budući tijek povijesti, ma i nehotice, usmjerava prema mogućem novom barbarstvu. Jer zloćudni duh autoritarizma i totalitarizma u kolektivnoj je svijesti čovječanstva ukorijenjen dublje nego bismo to htjeli znati i priznati.

Koliko god bili ispunjeni nelagodnom u pogledu zabrinjavajućih tendencija uspostave planetarne mreže nadnacionalnih trgovač-

ko-financijskih i telekomunikacijskih korporacija, koje u nezadrživu procesu globalizacije prijete marginaliziranjem, a onda i konačnim uklanjanjem svake prirodne osebnosti i samobitnosti kako pojedinaca tako i državnih i regionalnih zajednica te posebnih kulturnih krugova, ne bismo smjeli tu nedvojbeno devijantnu i opasnu pojavu olako i bez ostatka poistovjetiti sa samim vladajućim načelom Europe, koje je začeto već u grčkoj antici, da bi se zatim u dugom tijeku povijesti postupno, uz mnogo zastoja i novih početaka, proširilo diljem planeta i na koncu postalo vladajućim zakonom svega suvremenog svijeta. Ne bismo smjeli, odbacujući očite pojave njegova izobličjenja i izopačenja, potkopati i odbaciti i samo to načelo, koje bih zaključno htio odrediti kao najdublju bit Europe i njezinih osnovnih vrijednosti. Koje je to načelo?

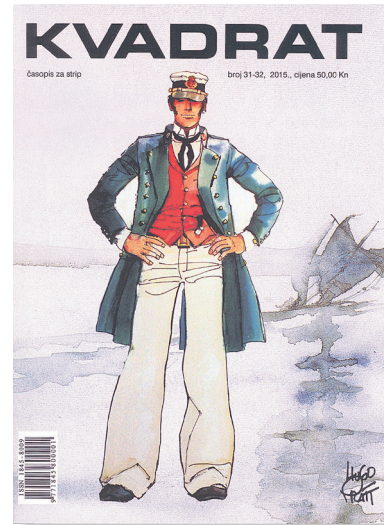
Put spoznaje i znanja

Možda je za nj još uvijek najpogodnije ime *prosvijećenosti*, ako se pod tim nazivom ne misli tek „prosvjetiteljstvo“ kao jedna od epoha europske duhovne i kulturne povijesti, nego mnogo širi i obuhvatniji pojam, u kojemu su još od drevne Apolonove poruke čovjeku „spoznaj sama sebe“ objedinjeni sloboda ispitivanja i spoznavanja, svjetlo svijesti i znanja, moralna obveza javnog iskazivanja vlastita stava te odvažnost borbe za njegovu obranu. Pozvao bih se tu na stav Immanuela Kanta, mislioca od kojeg i danas možemo učiti o svim bitnim pitanjima života. Njegov kratki spis naslovljen *Što je prosvijećenost?* počinje odredbom da je to „čovjekov iskorak iz nepunoljetnosti koju je sam skrivio“, da bi u nastavku ta „nepunoljetnost“ – koja se može shvatiti i prevesti i kao „neodgovornost“ ili pak „nezrelost“ – bila poblizje određena kao „nesposobnost služenja vlastitim razumom bez vodstva drugoga“. Takva je nepunoljetnost samoskrivljena onda kad njezin uzrok nije nedostatak razuma, nego nedostatak odlučnosti i hrabrosti da se razumom služimo bez tuđeg vodstva: „Lijenost i kukavičluk uzroci su toga da tako velik dio ljudi, čak i nakon što ih je priroda odavno oslobodila tuđeg vodstva, ipak cijelog života rado ostaje nepunoljetan.“ Tom i takvom držanju Kant se odlučno suprotstavlja pozivom: „*Sapere aude!* Imaj hrabrosti služiti se svojim vlastitim razumom!“, proglašavajući upravo to najvišom krilaticom prosvijećenosti.

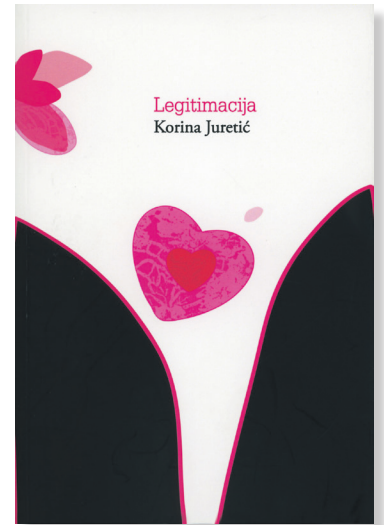
Vjerujem da ne griješim tvrdeći da je baš taj temeljni stav prosvijećenosti više nego bilo koji drugi vodio i naše časne predšasnike pri osnivanju Matice hrvatske. Dovoljno je samo letimice pročitati njihove napise i zapise njihovih programskih govora da bi se ustanovilo da su upravo spoznaju i znanje, kao i njihovo neometano javno širenje, shvaćali kao jedino pravo jamstvo buduće slobode i neovisnosti svojega naroda, kao što su i u odvažnosti na slobodno istraživanje i javno iznošenje spoznatih istina prepoznavali junaštvo ravno vojničkom i viteškom, ako ne i smjelij od njega. Samo onaj tko je sebi prisvojio domovinu duha, prisvojio je i vlastitu tvarnu domovinu, kako je u ime svih uvijek iznova ponavljao Franjo Marković. Sloboda nacije nije prava i potpuna dok ne postane načinom življenja svakog njezina pojedinca, ili barem velikog dijela njih, dok im svjetlo istine, znanja i samosvijesti, otvorenosti i odgovornosti ne postane prvom životnom potrebom.

Ne vidim razloga da Matica, premda poštujući i prateći sve obrate i mijene što ih donosi hitra svakodnevnica, ne nastavi graditi budućnost domovine nadahnjujući se istim tim vječnim svjetlom istine, znanja i slobode. Samo tako ćemo se, korak po korak, približavati onom najboljem Europe i s drugim narodima skladno surađivati na njezinoj budućnosti.

DOBITNICI SREBRENE POVELJE MATICE HRVATSKE

OMH u Bizovcu

OMH u Jelenju

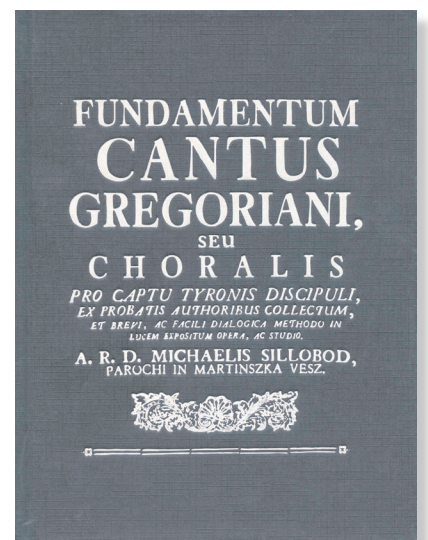
OMH u Karlovcu

OMH u Mostaru

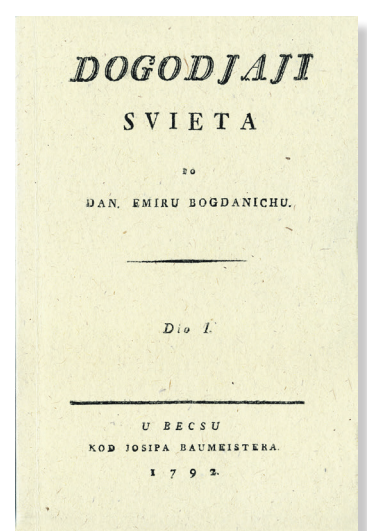
OMH u Ogulinu

OMH u Svetoj Nedelji

OMH u Umagu

OMH u Virovitici